

A mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás az AGROINFORM fejlesztési tervének tükrében

GALLAI Ervin

A mezőgazdaság területén az ötvenes években indult erőteljes fejlődésnek a szakirodalmi tájékoztatás. Az Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ keretében alakultak ki a bibliográfia és a dokumentáció korszerű módszerei, szolgáltatásai. Ezek a szolgáltatások abban az időben meg is feleltek az akkori követelményeknek, kielégítették a mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás iránt megnyilvánuló konkrét igényeket.

A gazdaságirányítási rendszer reformja nagyobb hangsúlyt adott az információnak; ennek következtében kiszélesedett a tájékoztatási munka köre. Korábban a mezőgazdaság területén a szakirodalmi tájékoztatás döntően a kutató és oktatási intézmények felé irányult; az új gazdasági mechanizmus előtérbe állította a termelés, a termelésfejlesztés igényeinek fokozottabb ellátását. A gazdaságirányítás új rendszere nemcsak nagyobb igényeket támasztott az információ iránt, hanem a gazdaságosság, a pénzügyi szemlélet hangsúlyozásával egyidejűleg nagyobb lehetőséget is teremtett a szakirodalmi tájékoztatás kiszélesítéséhez.

A MÉM Információs Központja (AGROINFORM) 1967. évi megalakulásával új szakasz kezdődött a mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatásban. Az AGROINFORM jelenleg hármas funkciót tölt be; országos mezőgazdasági-erdészeti könyvtár és hálózati központ; a mezőgazdasági és erdőgazdasági dokumentáció, tájékoztatás központi szerve; az élelmiszergazdasági szaktanácsadás szervezője és központja. Az új intézmény kibővített funkciójának megfelelően több új kiadvánnyal és szolgáltatással bővítette tevékenységét, gazdagította a termelésnek és a termelésfejlesztésének nyújtott segítséget. Noha az Intézet ismeri a népgazdaság, ezen belül a mezőgazdaság fő fejlesztési irányait s ezekből deriválja szolgáltatásait, a terv szükségesnek tartja a felhasználók igényeinek, szükségletének folyamatos vizsgálatát.

Az elmúlt négy esztendő tapasztalatai, a növekvő igények arra készítették az Intézet vezetőségét, hogy munkája még jobbra tétele végett több évre szóló fejlesztési tervet dolgozzon ki. A fejlesztési terv tulajdonképpen a fő irányokat meghatározó keretterv, amely magában foglalja az intézmény főbb feladatait, végrehajtásuk módját, kezdve a szakmai teendők felvázol-

lásától, az anyagi-műszaki feltételek megteremtésén, a személyi feltételek biztosításán, a bérezésen, a szociális-kulturális juttatásokon át egészen a pénzügyi gazdálkodás viteléig.

A fejlesztési terv jelentősége, hogy elvi alapot teremt a további munkához, kiszűri vagy legalábbis jelentős mértékben csökkenti annak a veszélyét, hogy a megoldásra váró feladatokat egyéni, szubjektív elképzelések, ötletek alapján közelítsük meg.

A fejlesztési terv alapgondolata, hogy az AGROINFORM fő feladata az élelmiszergazdasági szakemberek munkájának segítése megfelelő differenciált szolgáltatásokkal. Ezért tevékenységének középpontjában az elkövetkező években is a tájékoztató munkát állítja, különös gondot fordítva az ágazat termelésfejlesztésére.

E fő feladat megvalósítása érdekében a fejlesztési terv szükségesnek tartja:

- a szakszerű és korszerű dokumentumbázis megteremtését,
- a dokumentumbázis sokszempontú alapfeltárását, visszakereshetőségének biztosítását,
- a konkrét igényeknek megfelelő speciális szétsugárzó tájékoztatási rendszer kialakítását.

A fejlesztési terv szerint a könyvtár szervesen hozzátartozik a tájékoztatáshoz, mert a szakszerű állománygyarapítás az alapja, a kölcsönzés, az olvasószolgálat, a szakbibliográfia pedig fontos segítőtje és kiegészítője a tájékoztatási munkának. Az AGROINFORM fejlesztési terve hangsúlyozza, hogy az Intézet a felsőfoku képesítésű mezőgazdasági szakembereket kívánja szolgálni.

A DOKUMENTUMBÁZIS

A könyvtárak és a tájékoztatási intézmények zöme általában arra törekszik, hogy feladatának ellátásához minél szélesebb irodalmi bázissal rendelkezzen. A mezőgazdasági dokumentáció területén is találkozunk azzal a nézetrel, amely azt vallja, hogy ha a társadalmi ismeretek fejlődésével lépést akarunk tartani, akkor az irodalmi bázist is a fejlődésről beszámoló irodalmi termékek növekedésével arányosan kell bővíteni.

Kétségtelen tény, hogy a szakirodalom szinte minden területen nagy ütemben növekszik; mind több és több új folyóirat jelenik meg, s egyre bővül a más formában napvilágot látó tanulmányok, közlemények száma. A publikációk számának emelkedése azonban nem jelenti egyben az új információ hasonló arányú növekedését; nem minden kiadvány, folyóirat hordoz új információkat. Nem szabad tehát lineárisan növelni a gyarapítást.

A beszerzés a szakirodalom növekedésével bizonyos arányban mégis nő, vigyázni kell azonban, hogy ez a relatív növekedés csak indokolt esetben következze be.

Az egyre növekvő irodalomáradatban mind nehezebbé válik a szelekció, és nemcsak azért, mert a nagyobb állományban eleve több munkát igényel a válogatás, hanem azért is, mert ugyanazon témáról, sokszor ugyanattól a szerzőtől különböző sajtóorgánumban azonos vagy hasonló tartalmú cikk jelenik meg, s ez még tovább nehezíti, bonyolítja a válogatást. Ezért a szakirodalom-gyűjtemény állandó szélesítése és abban a válogatás fokozása alig járható út, hiszen a szellemi és anyagi ráfordítás szüntelen és egyre fokozódó növelésével jár.

A megoldást tehát más oldalról kell megközelíteni, mégpedig abból a szempontból kiindulva, hogy magát a beszerzendő dokumentumbázist igyekezzünk szelektálni. Ez a szelekció azonban rendkívül nehéz és összetett probléma. Korábban elképzelhető volt ennek a kérdésnek olyan megközelítése, hogy a központi tájékoztatási szerv csak a világ vezető folyóiratait, továbbá a hasonló természeti vagy gazdasági viszonyok között termelő országok reprezentatív kiadványait szerezzé be; a világ főbb mezőgazdasági kutatásairól, termelésfejlesztési irányairól ez is képet nyújtott volna. Az utóbbi esztendőben azonban mind több kutatóintézet, felsőoktatási intézmény, sőt a fejlettebb mezőgazdasági üzemek jelentős része is beszerzi a kutatási, termelési profiljának megfelelő fontosabb külföldi sajtóorgánumokat. E változó helyzetben módosulnia kell a központi tájékoztatási szerv állománygyarapítási politikájának, mert a kutatóintézetek és más intézmények e központi szervtől mindinkább azt kívánják, hogy beszerzésével és feltáró tevékenységével egészítse, szélesítse ki ismereteiket. Így az a feladat hárul a központi tájékoztatásra, hogy a világ vezető szakfolyóiratain kívül az ún. periférikus területek szakirodalmát is gyűjtse és tárja fel.

Az AGROINFORM fejlesztési terve szerint az állománygyarapításban a hazai élelmiszergazdaság fejlesztése szempontjából legértékesebb szakirodalom beszerzésére kell törekedni. Ezek a követelmények csak rugalmas gyarapítási politikával elégíthetők ki. A gyarapításnak szemléletbeli változásra van szüksége, fel kell ismernie, hogy időnként változik egyes szakterületek jelentősége, bizonyos témák, problémák előtérbe kerülnek; ehhez igazodva kell végeznie gyakorlati tevékenységét. Nem a teljességre törekvés a cél, hanem a magyar mezőgazdasági kutatás és termelésfejlesztés előtt álló feladatok segítése; ennek megfelelően kell módosulnia az állománybeszerzésnek, ezért is nagy jelentőségű a szelekció.

Az AGROINFORM fejlesztési terve a dokumentumállomány problémájával kapcsolatban azt is tartalmazza, hogy "Az állománygyarapítással egyidejűleg időközönként gondoskodni kell a régebbi anyag selejtezéséről és külön kezeléséről".

A mezőgazdaság területén a szakirodalom iránti igény mind az olvasók részéről, mind a dokumentációs-tájékoztatási feldolgozás szempontjából döntően a viszonylag friss anyagra irányul, általában az utóbbi tíz esztendő szakirodalmára. Ennél régebbi irodalomra csak kivételesen van szükség. Ezért a tíz évnél régebbi anyag leválasztható. Nézetem szerint csakis egy helyesen értelmezett és rugalmasan kezelt mechanikus időrendi határvonal megállapítása teszi lehetővé a régebbi állományrészt ésszerű, gyors és rendszeres leválasztását és külön tárolását.

A FELTÁRÁS

Az alkalmazott tudományok területén, így a mezőgazdaságban is, a feltárás feladata, hogy a primér szakirodalom alapján felhívja a figyelmet az új művekre, eredményekre, illetve az új szempontokat, irányokat ismerető közleményekre. A feltárás elvileg tehát csak azt igyekszik bemutatni, aminek tartalma szerint az adott szakterület fejlesztése szempontjából valamilyen értéke van. A dokumentáció egyik sarkalatos pontja szintén a szelekció. Ez érthető is, hiszen a dokumentációs, a szakbibliográfiai feltárás éppen a válogatással könnyíti meg az eligazodást az irodalom rengetegében.

Fenti meghatározás egyben megszabja a feltárandó irodalmi anyag szintjét is. A külföldi szakirodalom feltárásának a műszaki fejlesztést, a kutatás igényeit kell szolgálnia. Szeretném hangsúlyozni, hogy - véleményem szerint - feltárásra, mégpedig sokszempontú feltárásra, és legalábbis indikatív referátumokra elengedhetetlenül szükség van, mert enélkül általában nem lehet megfelelő információt szolgáltatni, ennek hiányában csak igen nagy ráfordítással lehet szekundér tájékoztató kiadványokat szerkeszteni, nem lehet továbbá az irodalomban található információtömeget visszakeresni; vagyis feltárás nélkül nem lehet szervezett tájékoztatási munkáról beszélni.

A feltárás történhet katalóguscédulákon, de közreadható referáló lapban is. A hazai mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatásban a referáló lap, ill. az időszakos bibliográfiai kiadvány terjedt el. A referáló, ill. bibliográfiai kiadvány kétségtelen előnye, hogy az országban szétszórtan elhelyezkedő mezőgazdasági kutatóintézetekben, oktatási intézményekben és más szerveknél a folyamatos tájékoztatás és az esetenkénti visszakeresés szempontjából viszonylag jól használható.

A mezőgazdasági kutatásnak, oktatásnak, termelésfejlesztésnek feltétlenül szüksége van jól szervezett dokumentációra és információs rendszerre. Irreális volna azonban feltételezni, hogy egy ilyen rendszer minden gondot megold. Bármennyire is szakszerű és mélyreható a központi tájékoztatási szerv feltáró tevékenysége, minden igényt kielégíteni nem tud. Lehetetlen

ui. központilag megítélni, hogy pl. valamely kutatónak milyen új ismeretekre lesz vagy lehet szüksége egy bizonyos részletkérdés tisztázásához, megoldásához. A speciális kutatási témákkal kapcsolatban, amennyiben azokhoz a referáló lap nem ad kielégítő anyagot, a tudományos dolgozónak külön, egyedi tájékoztatást kell kérnie témafigyelés, bibliográfiai összeállítás vagy más szolgáltatás formájában, esetleg a referáló világlapokhoz kell fordulnia, vagy saját dokumentumtárát speciális anyagokkal kiegészítenie.

Figyelembe véve hazánk viszonylag kis területét, a külföldi mezőgazdasági szakirodalom alapfeltárását központilag célszerű megszervezni. Ez egyelőre nem is képzelhető el másképp. Mezőgazdasági kutatóintézeteink, felsőoktatási intézményeink általában nincsenek abban a helyzetben, hogy ezt a feladatot megoldják. Nem is lenne gazdaságos. Más kérdés a már feltárt anyag további tájékoztatási célú feldolgozása, céltanulmányok összeállítása stb. Ebbe már kívánatos bevonni az arra alkalmas intézményeket. Mezőgazdaságunkban a központosított dokumentációs feltárás és a részben decentralizált tájékoztató feldolgozás kiépítése látszik okszerűnek.

A SZÉTSUGÁRZÓ TEVÉKENYSÉG

A szakirodalom jelentős növekedésével együtt általában növekszik az irodalmat ismertető kiadványok száma. Ez ahhoz vezet, hogy ma már sokan nemcsak irodalomáradatról, hanem szakirodalmi tájékoztatási áradatról beszélnek. Ilyen jelenség valóban mutatkozik, szétsugárzó tájékoztatási tevékenységekre - legalábbis a mezőgazdaságban - mégis szükség van. Sőt egyes területeken még nagyobbra, mint eddig.

Ezért is irányozza elő az AGROINFORM fejlesztési terve a konkrét igényeknek megfelelő speciális szétsugárzó tevékenység kialakítását. Fontos ui., hogy a tájékoztatás a különböző szintekhez igazodjék. Nem új dologról van szó, hiszen a mezőgazdasági szakirodalmi tájékoztatás eddig is figyelembe vette, hogy más információra van szüksége a kutatónak és megint másra a gyakorlati szakembernek. Mégis szükséges hangsúlyozni a differenciált tájékoztatás fontosságát, azt, hogy az információ tartalmának és feldolgozásának különbözőnek kell lennie attól függően, hogy milyen rétegnek szól. Ha pedig ez így van, akkor természetes, hogy a mezőgazdasági központi tájékoztatási szerv a mindjobban specializálódó szakembereket differenciált információval igyekszik ellátni.

A fejlesztési terv a tájékoztatás alábbi fő irányait szabja meg:

- a) a felső irányító szervek számára a közép- és hosszútávú fejlesztéshez szükséges kutatási trendeket, koncepciókat, termelési tendenciákat, korszerű technológiai eljárásokat kell ismertetni,

- b) a kutatás és a felsőoktatás számára alapfeltárást kell nyújtani az értékes új külföldi szakirodalomból, különös tekintettel a főbb hazai kutatási és fejlesztési feladatokra,
- c) a termelés számára a hazai kutatási eredményeket és termelésfejlesztési elgondolásokat, a külföldi irodalomból pedig a könnyen adaptálható korszerű eljárásokat, szervezési megoldásokat kell közvetíteni.

E cél megvalósítása érdekében az AGROINFORM növelni igyekszik azon periodikus kiadványainak a számát, amelyek egy szűkebb szakmai kör speciális igényét hivatottak kielégíteni. Ilyen kiadványa pl. a "Növényvédelmi Információk" c. havonta megjelenő lap, amely a termelésben dolgozó növényvédő szakmérnököknek készül, vagy az üzemi szakemberek részére a szőlészetről, borászatról speciális információkat közlő "Szőlő és Borinform" c. ugyancsak havonta kiadásra kerülő tájékoztató folyóirat. E kiadványok tartalmát, szerkezetét a megrendelők igénye szabja meg.

A speciális tájékoztatási kiadványok számának növekedése egyidejűleg visszahat a gyarapításra és a feltárára is. Ezeket a lapokat ui. csakis abban az esetben lehet folyamatosan és szakszerűen szerkeszteni, ha széles irodalmi bázisra és annak sokoldalú feltárára támaszkodnak.

Ugyancsak a differenciált információellátást szolgálják a különböző egyedi tematikus kiadványok, összeállítások, bibliográfiák stb. Megítélésem szerint ez a törekvés helyes. Vigyázni kell természetesen arra, hogy az ilyen jellegű speciális kiadványok tényleges szükségleteket elégítsenek ki, fontos problémák megvilágítására szolgáljanak; fennáll ui. annak a veszélye, hogy az ilyen jellegű szétsugárzó tájékoztató lapok, kiadványok elburjánzanak, s háttérbe szorítják a könyvtári, dokumentációs-tájékoztatási tevékenység alapvető funkcióit, a szakirodalmi tájékoztatás egyéb formáját, módját. Ezért csakis olyan új tájékoztató lapot szabad indítani, amely nélkülözhetetlen valamely szakembercsoport tájékoztatására.

A KERESÉS

Noha a mezőgazdaság területén a szakirodalmi tájékoztatás még mindig döntően a szétsugárzó tájékoztatásban nyilvánul meg, mind nagyobb gondot kell fordítani korszerű visszakereső rendszer szervezésére, hogy konkrét kérdés esetén gyors, szakszerű választ adhassunk a feltett kérdésre.

A keresés elméletileg és elvileg legkorszerűbb módja a számítógépes keresés, de az rendkívül drága; nagy beruházást igényel, és sokba kerül a gépek betáplálása, kezelése. Mezőgazdaságunk, de egész élelmiszergazdaságunk fejlettségének jelenlegi foka, a visszakeresés iránti konkrét igény

ma még nem kívánja meg ilyen drága berendezések használatát. Ezért is állapítja meg a fejlesztési terv: "A gépi kereső megoldás korszerűbb, mint a hagyományos eljárások, azonban oly nagymérvű ráfordítást igényel, hogy a közeljövőben még nem időszerű szélesebb körű alkalmazása." Kivánatos azonban a többféle olcsóbb gépi megoldás felhasználásával történő szolgáltatások fokozása. Jelenleg elsősorban a különböző indexek fokozottabb igénybevétele jelenthet nagy előrelépést. Távlatilag egyes területeken alapkiadvány nélküli önálló index kiadása is elképzelhető.

Az index használata az egész világon elterjed, annak ellenére, hogy szinte minden országban nagy erőfeszítéseket tesznek valamilyen számítógépes kereső rendszer létrehozására. S ez nem véletlen. Mindaddig ui., amíg nem érdemes számítógépes keresést alkalmazni, a visszakeresés legcélszerűbb módja a kézi s főleg a különféle gépi uton előállított index.

A nagy referáló lapokhoz készülő indexekkel szemben felhozott egyik kifogás, hogy általában nagy időeltelődással látnak napvilágot. Ez a kifogás jogos. Ezért arra kell törekedni, hogy megjelenésüket meggyorsítsuk. Az ideális helyzet az, hogy a dokumentációs vagy tájékoztató kiadvánnyal együtt jelenjék meg az index; ez csak szervezési és technikai probléma.

Az indexszel szembeni leggyakoribb észrevétel, hogy nehéz benne a keresés. Ez igaz annyiban, hogy meg kell ismerni az index használatát. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy a központi mezőgazdasági tájékoztatási szerv kiadványait a fővárostól távol fekvő helyeken használják, az indexben való keresés sokkal gyorsabb, mintha felvilágosításért a központi tájékoztatási szervhez fordulnak.

A tájékoztató munka célja mindig egy adott szakterület tájékoztatása. Eből következik, hogy módjának és formájának a felhasználók igényeihez kell igazodni. A mezőgazdasági tájékoztatás felhasználói - mind a kutatási és oktatási intézmények, mind a mezőgazdasági termelő üzemek és vállalatok - többnyire az országban szétszórta helyezkednek el. Ezért olyan visszakereső eszközt kell a vidéken dolgozó szakemberek kezébe adni, amellyel helyileg is képesek a szükséges irodalmat megkeresni; erre a célra egyelőre az indexek a legalkalmasabbak.

Csupán néhány kérdésre kívántam kitérni, mégpedig olyanokra, amelyek megítélésem szerint alapvetők és meghatározók a könyvtári és tájékoztatási munkában; e kérdések helyes eldöntésétől függ a szakirodalmi tájékoztatás fejlődésének további sorsa. A fejlesztési terv a könyvtári és tájékoztatási tevékenységnek még számos kérdését érinti; ezekkel a későbbiekben kívánunk foglalkozni, önálló cikkek és értekezések formájában.